

УДК 811.112.2+811.161.3

А. Д. Цеплякова

Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова

**СЛОЎНІК НЯМЕЦКІХ КРЫЛАТЫХ СЛОЎ
ДЛЯ БЕЛАРУСКАМОЎНЫХ КАРЫСТАЛЬНІКАЎ**

У артыкуле разглядаецца структура слоўніка найбольш ужывальных крылатых слоў у сучаснай нямецкай літаратурнай мове. Слоўнік прызначаны для беларусаў, якія вывучаюць нямецкую мову як замежную.

Разглядаюцца тэкставыя крыніцы крылатых слоў у нямецкай мове, прынцыпы пабудовы слоўніка, яго аб'ём, структура слоўнікавага артыкула. Прыводзяцца прыклады лексікаграфічнага апісання крылатых выразаў, якія паходзяць з уласна нямецкіх тэкставых крыніц. Да кожнага нямецкага крылатага выразу ў слоўніку падаецца адпаведнік у беларускай мове, таму слоўнік можа быць карысны ў якасці перакладнога таксама і немцам, якія вывучаюць беларускую мову як замежную.

Слоўнік прызначаны для спецыялістаў па нямецкім мовазнаўстве, студэнтаў і выкладчыкаў універсітэтаў, навучэнцаў і выкладчыкаў сярэдніх школ, рэдактараў і перакладчыкаў, а таксама ўсіх, хто вывучае нямецкую мову як замежную, але таксама можа быць карысным для носьбітаў нямецкай мовы як нарматыўны даведнік.

Слоўнік можна выкарыстоўваць у вучэбным працэсе пры выкладанні нямецкай мовы як замежнай у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах, а таксама ў якасці нарматыўнага даведніка пры вывучэнні лексікі і фразеалогіі сучаснай нямецкай літаратурнай мовы і пры падрыхтоўцы курсавых і дыпломных работ па нямецкай мове (гісторыя нямецкай мовы, фразеалогіі і парэміялогіі нямецкай мовы, стылістыцы нямецкай мовы).

Матэрыялы слоўніка могуць быць выкарыстаны як лексікаграфічная база для ўкладання нямецка-беларускага слоўніка крылатых слоў і беларуска-нямецкага слоўніка крылатых слоў.

Ключавыя словы: сучасная нямецкая літаратурная мова, сучасная беларуская літаратурная мова, фразеалогія, крылатыя словы, тэкставыя крыніцы, слоўнік.

Для цытавання: Цеплякова А. Д. Слоўнік нямецкіх крылатых слоў для беларускамоўных карыстальнікаў // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- і медiateхнологіі. 2021. № 1 (243). С. 84–94.

A. D. Tseplyakova

Mogilev State A. Kuleshov University

**DICTIONARY OF GERMAN WINGED WORDS
FOR BELARUSIAN-SPEAKING USERS**

The article is devoted to the structural description of the dictionary of the winged words used in the modern literary German language. It is suitable for the Belarusians studying German as a foreign language.

It shows texts as a source of winged words in the German language; principles of dictionary building, its volume; besides there are examples of lexicographic description of the winged words dating back to the proper German sources. Each and every German winged word in the dictionary has an equivalent from the Belarusian language. Therefore, the dictionary can be useful for the Germans studying Belarusian as well.

The dictionary is intended for specialists in the phraseology of Germanic languages, university students and teachers, secondary school students and teachers, editors and translators, as well as anyone who learns German as a foreign language, but can also be useful for German speakers as a normative linguistic reference.

The dictionary can be effectively used in the educational process when teaching German as a foreign language in higher and secondary educational institutions, as well as as a guide in the study of vocabulary and phraseology of the modern German literary language and in the preparation of term papers and diplomas in the German language (history of the German language, phraseology and paremiology of the German language, the style of the German language).

The dictionary can be used as a lexicographic base for compiling the German-Belarusian dictionary of winged words and the Belarusian-German dictionary of winged words.

Key words: modern German language, modern Belarusian language, phraseology, winged words, text sources, dictionary.

For citation: Tseplyakova A. D. Dictionary of german winged words for Belarusian-speaking users // *Proceeding of BSTU, issue 4, Print- and Mediatechnologies*, 2021, no. № 1 (243), pp. 84–94 (In Belarusian).

Уводзіны. У розных мовах ужываецца шмат устойлівых выразаў, якія ўзыходзяць да тэкставых крыніц, у тым ліку іншамоўных. Такія выразы прынята называць «крылатымі», паводле шырока вядомага слоўніка «Geflügelte Worte» нямецкага філалага і лексікографа Георга Бюхмана (1822–1884). Гэты слоўнік пабачыў свет у 1864 г. і вытрымаў з таго часу больш за 30 перавыданняў. У якасці асноўных прымет крылатых слоў Г. Бюхман вылучыў рэгулярнае цытаванне ў маўленні і дакладна ўстаноўленае паходжанне з пэўнай крыніцы [1, S. XV].

Веданне актуальных для сучасных носьбітаў нямецкай мовы крылатых слоў важна пры вывучэнні яе як замежнай, асабліва ў плане міжкультурнай камунікацыі [2; 3]. Да таго ж не ўсе крылатыя словы ў беларускай мове, што паходзяць з нямецкамоўных тэкставых крыніц, зафіксаваны ў слоўніках. З таго моманту, як слоўнік «Geflügelte Worte» Г. Бюхмана пабачыў свет, прайшло паўтара стагоддзя, і ў нямецкай мове з’явілася даволі многа новых крылатых выразаў. Шмат адзначаных у гэтым выданні крылатых слоў або мала ўжываюцца ў сучаснай нямецкай мове, або ўвогуле не ўжываюцца. Можна канстатаваць, што слоўнік «Geflügelte Worte» Г. Бюхмана ў значнай ступені ўстарэў як нарматыўны фразеаграфічны даведнік. Таму наспела неабходнасць у слоўніковым апісанні тых крылатых слоў, якія актыўна ўжываюцца ў сучаснай нямецкай літаратурнай мове (у першую чаргу, у папулярных перыядычных выданнях, літаратурных творах, прамовах дзяржаўных, палітычных, грамадскіх дзеячаў).

Асноўная частка. Крылатыя словы – гэта адзін з самых ярскравых пластоў нацыянальнай фразеалогіі, сродак вобразнасці і выразнасці ў літаратурнай мове. Крылатыя словы ў кожнай мове з’яўляюцца вельмі гетэрагенным аб’ектам, складаюцца з адзінак, разнастайных па сваім моўным паходжанні, тэкставых крыніцах, граматычнай пабудове, семантычных якасцях, спосабах функцыянавання. Сама наяўнасць крылатых слоў, іх агульная колькасць, частата ўжывання, а таксама магчымасць іх узнікнення з тэкстаў нацыянальнай літаратуры з’яўляюцца важнымі паказчыкамі ўзроўню развіцця (больш дакладна, калі гаварыць вобразна, «спеласці») літаратурнай мовы.

Мэта даследавання заключаецца ў вызначэнні прынцыпаў складання, структуры і зместу нарматыўнага слоўніка крылатых слоў сучаснай нямецкай літаратурнай мовы, прызначанага для беларусаў, якія вывучаюць нямецкую мову як замежную.

1. Крылатыя словы як аб’ект апісання ў слоўніку. Ва ўсходнеславянскім мовазнаўстве ў канцы XX – пачатку XXI ст. сфарміравалася

разуменне крылатых слоў як маўленчых адзінак – шырока вядомых і рэгулярна ўжывальных цытат з розных тэкставых крыніц [4; 5; 6; 7; 8]. Сувязь паміж крылатымі словамі і тэкстамі, з якіх яны паходзяць, захоўваецца ў свядомасці носьбітаў мовы ў асацыятыўнай форме, але з часам можа знікнуць, і тады крылатыя словы пераходзяць у разрад фразеалагічных адзінак або прыказак [9]. Гэтаму нярэдка спрыяе той факт, што многія крылатыя словы маглі шырока ўжывацца ў маўленні як гатовыя слоўныя комплексы яшчэ задоўга да таго, як сталі часткай тэксту, з якім пазней пачалі ўстойліва асацыявацца [10]. Некаторыя мовазнаўцы вызначаюць крылатыя словы як разнавіднасць афарыстычных адзінак [11; 12, с. 40–41; 13].

У сучаснай беларускай мове ўжываецца вялікая колькасць крылатых слоў як уласна беларускага паходжання [14; 15], так і запазычаных з іншых моў [16; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27]. Даволі шмат крылатых слоў у беларускай мове былі запазычаны з нямецкай мовы [28; 29; 30; 31]. Асноўнымі тэкставымі крыніцамі запазычаных крылатых слоў з’яўляюцца біблейскія тэксты, літаратурныя і публіцыстычныя творы, выслоўі вядомых асоб [32; 33; 34; 35], а таксама фальклорныя тэксты [36].

Вызначэнне моўных і тэкставых крыніц крылатых адзінак у беларускай мове на фоне еўрапейскіх моў з’яўляецца адной з актуальных праблем вывучэння беларускай парэміялогіі і афарыстыкі ў еўрапейскім кантэксце [37; 38], якая распрацоўваецца на працягу апошніх гадоў [39; 40; 41]. Трэба адзначыць, што веданне крыніц крылатых слоў, асабліва іншамоўных, надзвычай важна для адэкватнага апазнавання і інтэрпрэтацыі іх сэнсу ў маўленні. Веданне крылатых слоў замежнай мовы важна не толькі для разумення іншамоўных тэкстаў. Іншамоўныя крылатыя словы, у прыватнасці іх нацыянальна-спецыфічная частка, з’яўляюцца вельмі багатай крыніцай лінгвакраіназнаўчай інфармацыі пра гісторыю і культуру народа як носьбіта вывучаемай мовы

2. Тэкставыя крыніцы крылатых слоў у нямецкай мове. У нямецкай літаратурнай мове ўжываецца даволі шмат устойлівых выразаў, якія ўзыходзяць да розных тэкставых крыніц – літаратурных твораў, фальклорных тэкстаў, тэкстаў масавай камунікацыі, назваў твораў мастацтва, прамой грамадскіх і культурных дзеячаў, ананімных літаратурных твораў, мянушак вядомых асоб і літаратурных герояў (на нямецкай мове і на іншых еўрапейскіх мовах) [42]. Для слоўніка, прызначанага тым, хто вывучае нямецкую мову як замежную, найбольш важнымі, карыснымі з’яўляюцца крылатыя словы з уласна нямецкіх тэкставых крыніц.

Крылатыя выразы з уласна нямецкіх крыніц паходзяць з розных тэкстаў, з якіх асноўнымі з’яўляюцца наступныя:

– літаратурныя творы, напр.: *das Ding an sich* – ein Ausdruck aus dem Werk „Kritik der reinen Vernunft“ (1781) des deutschen Philosophen Immanuel Kant (1724–1804); *die blaue Blume* – ein Ausdruck aus dem Roman „Heinrich von Ofterdingen“ (1802) des deutschen Schriftstellers Novalis (1772–1801); *Es ist eine alte Geschichte* – ein Ausdruck aus dem Gedicht „Ein Jüngling liebt ein Mädchen“ (1822) des deutschen Dichters Heinrich Heine (1797–1856);

– фальклорныя тэксты, напр.: *auf großem Fuß leben* – ein Ausdruck, der auf eine historische Anekdote zurückgeht, die behauptet, dass die mittelalterliche Mode des Tragens von Schuhen mit langen, scharfen, nach oben gebogenen Schuhspitzen, deren Größe den Grad des Adels und des Reichtums ihres Besitzers symbolisierte und durch ein spezielles Gesetz bestimmt wurde, ihre Entstehung dem englischen König Heinrich II. Plantagenet (1133–1189) verdankte, der solche Schuhe trug, weil er eine Wucherung am rechten Daumen hatte;

– тэксты масавай камунікацыі, напр.: *Faustrecht* – die Darlegung eines der Gesetze der Talion, die in den 11.–13. Jh. in Deutschland verbreitetste Form der Entscheidung der Gerichtsverhandlungen – mit Waffengewalt; *Kanonen statt Butter* – eine militaristische Losung, ausgesprochen im Jahre 1936 vom deutschen Staatsmann Rudolf Richard Hess (1894–1987), einem der Oberhäupter des Hitlerreiches; *Proletarier aller Länder, vereinigt Euch!* – ein Aphorismus aus dem „Manifest der Kommunistischen Partei“ (1848) der deutschen Philosophen und politischen Figuren Karl Marx (1818–1883) und Friedrich Engels (1820–1895), wurde später zur Losung der internationalen Arbeitsbewegung: „Proletarier aller Länder vereinigt Euch!“;

– назвы твораў мастацтва, напр.: *Jenseits von Gut und Böse* – der Titel eines Werkes (1886) des deutschen Philosophen Friedrich Nietzsche (1844–1900); *Die Frau meiner Träume* – der Titel eines Films (1944) des deutschen Regisseurs Georg Jacoby (1882–1964); *Lieder ohne Worte* – der Titel einer Sammlung von Musikstücken (1829–1845) des deutschen Komponisten Jakob Ludwig Felix Mendelssohn Bartholdy (1809–1847);

– выказванні вядомых асоб, напр.: *Ideen-drama* – ein Ausdruck des bekannten deutschen theoretischen Physikers und Wissenschaftlers Albert Einstein (1879–1955); *Lebensraum* – ein Ausdruck des deutschen Politikers und Bankiers Hjalmar Schacht (1877–1970), eines der Oberhäupter des Dritten Reiches, aus der Rede vom 7. Dezember 1930; *Nervenkrieg* – ein Ausdruck des deutschen Generalfeldmarschalls Paul von Hindenburg (1847–1934), des Reichspräsidenten der

Weimarer Republik (1925–1934), der im Interview mit einer Reporter von der österreichischen Zeitung „Neue Freie Presse“ am 19. November 1914 sagte: „Der Krieg mit Russland ist gegenwärtig vor allem eine Nervenfrage. Wenn Deutschland und Österreich-Ungarn die stärkeren Nerven haben und durchhalten werden – und sie werden durchhalten! – so werden wir siegen!“;

– ананімныя літаратурныя творы, напр.: *neue Ordnung* – ein Ausdruck aus den deutschen Periodika in den 30er-Jahren des 20. Jh., der später für die Bezeichnung des Nazi-Regimes, eingeführt in Deutschland vom Führer der Nationalsozialistischen Partei Adolf Hitler (1889–1945), angewendet wurde;

– мянушкі вядомых асоб ці літаратурных персанажаў, напр.: *der eiserne Kanzler* – der Beiname des deutschen Politikers und Staatsmanns Otto von Bismarck (1815–1898), des ersten Reichskanzlers des Deutschen Reiches (1871–1890).

3. Аб’ём і прынцыпы пабудовы слоўніка.

Слоўнік складаецца з 400 крылатых слоў, якія шырока і разнастайна ўжываюцца ў сучаснай нямецкай літаратурнай мове, з улікам усіх іх варыянтных і факультатыўных форм. Кожны крылаты выраз суправаджаецца тлумачэннем яго значэння і сітуацыі ўжывання ў маўленні, ілюстрацыйнымі цытатамі з перыядычнага друку, папулярных мастацкіх і навуковых твораў, публічных прамой вядомых палітычных і грамадскіх дзеячаў. Да крылатых выказаў у слоўніку даюцца гістарычна-этымалагічныя каментарыі і спасылкі на слоўнік «Geflügelte Worte» Г. Бюхмана (выданняў 1972 і 2018 гг.). Такая будова слоўніка найбольш адпавядае нарматыўнаму фразеаграфічнаму даведніку мовы як замежнай [43].

4. Структура слоўнікавага артыкула. Слоўнікавы артыкул складаецца з наступных асобных зон, якія зместава і фармальна звязаны паміж сабой.

4.1. Загалоўкавыя адзінка. Крылатыя словы як загалоўкавыя адзінкі слоўнікавых артыкулаў прыводзяцца ў сваёй найбольш ужывальнай форме. Лексіка-граматычныя варыянты ў складзе крылатых выказаў даюцца ў круглых дужках пасля тых слоў (або іх спалучэнняў), якія замяняюцца. Тэя лексічныя кампаненты або структурныя часткі крылатага выразу, якія скарачаюцца ў маўленні без змены агульнага сэнсу, з’яўляюцца факультатыўнымі і падаюцца ў слоўніку ў ламаных дужках. Напр.: <Baron> **Münchhausen**; **Der Krieg ist <nichts anderes als> die Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln**; **Die Architektur ist erstarrte Musik (verstummte Tonkunst)**; **Die natürliche Auslese (Auswahl, Selektion)**; **Ein mephistophelisches Gelächter (Lächeln)**; **Kinder, Küche, <Kleider>, Kirche**; **Morgen, morgen! nur nicht heute!** <Sagen alle faulen Leute> і г. д.

4.2. Тлумачэнне значэння, сітуацыйная і экспрэсіўна-ацэначная характарыстыкі крылатых выразаў. Крылатыя словы тлумачацца ў слоўніку – забяспечваюцца лагічнай характарыстыкай свайго прамога або пераноснага значэння, а таксама сітуацыйнай і экспрэсіўна-ацэначнай характарыстыкай.

Тлумачэнне значэння крылатых слоў даецца ў выглядзе разгорнутага апісання таго паняцця або той сітуацыі, якія абазначаюцца адпаведнай адзінкай. Тлумачэнне значэння крылатых слоў даецца пасля паметы □. Напр.:

Das Ewigweibliche □ *Über einen unvergänglichen, zeitlosen weiblichen Liebreiz. Den Wald vor lauter Bäumen nicht sehen* □ *Die Hauptsache wegen vieler Details nicht sehen. Die fröhliche Wissenschaft* □ *Die metaphorische Bezeichnung der Philosophie.*

У выпадках, калі крылаты выраз мае некалькі значэнняў, усе яны даюцца разам і нумаруюцца або аддзяляюцца кропкай з коскай. Напр.: **Ein mephistophelisches Gelächter (Lächeln)** □ *1. Ein böser, sarkastischer Spötter; Zyniker. 2. Ein sarkastisch böses Lachen; ein böses, sarkastisches Lächeln. Kategorischer Imperativ* □ *Über die zwingende und unüberwindliche Notwendigkeit, etwas zu tun; über die Anforderung der Zeit, der Epoche sowie über die Lebenseinstellung des Einzelnen. Neue Ordnung* □ *Faschistische Macht; jedes militärische, totalitäre Regime.*

Сітуацыйная характарыстыка крылатага выразу – гэта тлумачэнне накішталт «дзе, калі, у дачынэнні да чаго ці каго, пры якіх умовах, з якой мэтай і г. д.» ён звычайна ўжываецца. Апісанне тыповай сітуацыі ўжывання крылатага выразу пачынаецца са слоў: «Гаворыцца, калі ...». Напр.: **Den Dolch im Gewande** □ *Es wird zitiert, wenn es um Situationen geht, in denen es eine Intrige, Geheimhaltung, Spionage oder irgendwelches Geheimnis gibt. Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen* □ *Es wird zitiert, um zynische Gleichgültigkeit einem Menschen gegenüber zu bezeichnen, dessen Dienste man nicht mehr braucht. Verweile doch! Du bist so schön!* □ *Es wird zitiert, wenn man den höchsten Grad an Freude, Bewunderung für etwas zum Ausdruck bringt, sowie scherzhaft, wenn man jemanden oder etwas fotografieren, zeichnen oder verzögern usw. will.*

Экспрэсіўна-ацэначная характарыстыка ўключаецца ў тлумачэнне сітуацыі ўжывання крылатых выразаў і прызначана дыферэнцаваць наяўнасць адценняў адабрэння, асуджэння, жарту, іранічнасці і г. д. Напр.: **Die blonde Bestie** □ *1. Eine ironische Charakterisierung einer starken Persönlichkeit, des Vertreters einer weißen Rasse, der sich seiner Überlegenheit gegenüber anderen Menschen sicher ist. 2. Im Allgemeinen über Blondinen. Ein Gespenst geht um in Europa – das*

Gespenst des Kommunismus □ *Man spricht (in letzter Zeit oft ironisch oder mit Verurteilung) über die Ausbreitung der Idee des Aufbaus einer kommunistischen Gesellschaft sowie über alles, was bald erscheinen könnte. Religion ist Opium für das Volk* □ *Es wird oft missbilligend oder ironisch hinsichtlich des Gottes zitiert.*

Нейтральныя па сваёй экспрэсіўна-ацэначнай прыналежнасці крылатыя выразы ніяк не абазначаюцца.

4.3. Ілюстрацыйны матэрыял. Значэнне крылатага выразу, сітуацыйная і экспрэсіўна-ацэначная характарыстыкі, спосабы рэалізацыі ў кантэксце ілюструюцца ў слоўніку цытатамі з перыядычных выданняў, мастацкіх, навуковых і навукова-папулярных твораў, публічных прамоў дзяржаўных, палітычных, грамадскіх, культурных дзеячаў. Ілюстрацыйны матэрыял падаецца ў адпаведнасці з нормамі нямецкага правапісу, якія выкарыстаны ў першакрыніцах. Кожная цытата з перыядычных выданняў суправаджаецца ўказаннем назвы газеты або часопіса, даты (нумара) і года выпуску, з літаратурнага твора – прозвішча аўтара і назвы твора. Перад падачай ілюстрацый ставіцца памета 📖. Напр.: **Das Ding an sich** 📖 *Der Irre und der Positivist sind nur Kehrseiten derselben Medaille. Der Schizo ist selbst das Ding an sich, das er zu sehen glaubt, wie es noch vor seinem Blick ist. Er ist das tote Ding an sich, das er nicht hat und nicht erkennt. Das verbindet ihn mit dem Logiker, dessen Gegner er angeblich ist. Mathematik und Schizophrenie haben dieselbe menschliche Wurzel, wie oft notiert wurde. Der Schizo ist alles andere als der heute glorifizierte Widerstandskämpfer gegen eine naturbeherrschende Systemrationalität, sondern selber der rationale Machtwille, dessen Todfeind er sein soll. (R. F. Schütt, „Zurück zur postökologischen Natur. Über metapolitische Methoden der Ganzheit und der Differenzen“). Der Kampf ums Recht* 📖 *„Der Kampf ums Recht ist hart, aber er ist nötig“ [Titel des Artikels]. („Braunschweiger Zeitung“, 14.05.2009). Die bürgerliche Gesellschaft* 📖 *Ich zitiere: Um die bürgerliche Gesellschaft zu zerstören, muss man ihr Geldwesen verwüsten. (Protokoll der Sitzung des Parlaments Deutscher Bundestag am 29.03.2012. 172. Sitzung der 17. Wahlperiode 2009–. Plenarprotokoll). Sternstunde* 📖 *Der Satz ist wie gemünzt auf die elf Monate zwischen dem 9. November 1989 und dem 3. Oktober 1990, zwischen Mauerfall und Wiedervereinigung. Es war die Sternstunde der jüngsten deutschen Geschichte. (H. Köhler, Ansprache von Bundespräsident Horst Köhler anlässlich der Verleihung des Großen Verdienstkreuzes mit Stern des Verdienstordens der Bundesrepublik Deutschland an Bundesminister a.D. Peter Struck). Umwertung aller Werte* 📖 *... der gewaltigen Häresie bewusst.*

McDonald's hat damit die *Umwertung aller Werte* im System der Ernährung vollendet. Die Götter in Weiß... (W. Meisinger, „Trüffel für alle“ // „Falter“, 11.12.2019).

Ілюстрацыйныя цытаты, у якіх крылатыя выразы ўжываюцца ў перафразаванай (індыўідуальна-аўтарскай) форме, пазначаюцца зорачкай – *. Напр.: **Blut und Eisen oder Eisen und Blut** [кніжка] *, „Reichsbürger verteidigen ihr ‘Staatsgebiet mit Blut, Eisen und Feuer‘“ [Тітэл артыкула]. („Nordkurier“, 25.06.2018). **Geist des Widerspruchs** [кніжка] *, „Geist der Anarchie“ [Тітэл артыкула]. (M. Papst // „NZZ am Sonntag“, 03.04.2016). **Der Krieg ist <nichts anderes als> die Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln** [кніжка] * *Ein solcher Krieg ist jedoch nicht mehr die Fortsetzung der Politik mit anderen Mitteln, sondern mit denselben Mitteln.* Im großen Krieg kontrolliert die Politik eine an sich unpolitische Gewalt. Im kleinen Krieg, so die Gefahr, kontrolliert das Militär, wider Willen, eine an sich politische Gewalt. (Th. Rid, „Wenn Generäle Politik machen“ // „Die Zeit“ (Online-Ausgabe), 17.04.2008, Nr. 16).

4.4. Гістарычна-этымалагічная даведка.

Гістарычна-этымалагічная даведка складаецца з назвы і даты апублікавання твора, адкуль паходзіць крылаты выраз, а таксама поўнага імя, прозвішча і ўказання на гады жыцця яго аўтара. Аўтарскі кантэкст ужывання крылатага выразу тлумачыцца толькі ў тых выпадках, калі яго веданне неабходна для разумення сэнсу адпаведнай адзінкі. Перад этымалагічнай даведкай ставіцца паметка ⇐ (можа паўтарацца, калі крылаты выраз мае некалькі іншамоўных крыніц). Напр.: **Aufforderung zum Tanz** ⇐ „*Aufforderung zum Tanz*“ – der Titel eines Klavierstücks (1819) des deutschen Komponisten, Dirigenten und Pianisten Carl Maria von Weber (1786–1826). **Der Mohr hat seine Schuldigkeit getan, der Mohr kann gehen** ⇐ ein Ausdruck aus dem Drama „Die Verschwörung des Fiesco zu Genua“ (1783) des deutschen Dichters und Dramatikers Friedrich Schiller (1759–1805). **Es irrt der Mensch, solange er strebt** ⇐ ein Ausdruck aus der Tragödie „Faust“ (1808) des deutschen Schriftstellers und Naturforschers Johann Wolfgang Goethe (1749–1832).

Гістарычная даведка павінна тлумачыць прычыны і ўмовы ўжывання прататыпу крылатага выразу яго аўтарам, а таксама асаблівасці функцыянавання крылатага выразу па-за аўтарскім тэкстам. Напр.: **Blut und Eisen oder Eisen und Blut** ⇐ ein Ausdruck des damaligen preußischen Ministerpräsidenten Otto von Bismarck (1815–1898) aus der Rede vom 30. September 1862 vor der Budgetkommission des preußischen Abgeordnetenhauses: „Nicht durch Reden oder Majoritätsbeschlüsse werden die großen Fragen der Zeit entschieden, das war der große Fehler von 1848 und 1849, sondern

durch Eisen und Blut.“ **Das Sein bestimmt das Bewusstsein** ⇐ ein Ausdruck aus dem Vorwort zum Werk „Zur Kritik der politischen Ökonomie“ (1859) des deutschen Philosophen und der politischen Figur Karl Marx (1818–1883), einer der fundamentalen Grundsätze der Philosophie des Materialismus: „Es ist nicht das Bewusstsein der Menschen, das ihr Sein, sondern umgekehrt ihr gesellschaftliches Sein, das ihr Bewusstsein bestimmt.“ **Minderwertigkeitskomplex** ⇐ ein Ausdruck aus der Arbeit „Studie über Minderwertigkeit von Organen“ (1907) des österreichischen Arztes Alfred Adler (1870–1937), in der die Theorie der affektiven Reaktion des Individuums auf reale oder imaginäre körperliche oder geistige Defekte bewiesen wird.

Калі крылаты выраз мае некалькі іншамоўных крыніц, то звесткі пра іх даюцца паслядоўна ў храналагічным парадку. Напр.: **Die geheimnisvolle Natur** ⇐ ein Ausdruck aus dem Roman „Problematische Naturen“ (1861) des deutschen Schriftstellers Friedrich Spielhagen (1829–1911). ⇐ ein Ausdruck aus dem „Maximen und Reflexionen“ (1833) des deutschen Naturforschers und Schriftstellers Johann Wolfgang Goethe (1749–1832). **Götterdämmerung** ⇐ „*Götterdämmerung*“ – der Titel eines Werkes (1888) des deutschen Philosophen Friedrich Nietzsche (1844–1900). ⇐ „*Götterdämmerung*“ – der Titel einer Oper (1874) des deutschen Komponisten Richard Wagner (1813–1883). **Weltschmerz** ⇐ ein Ausdruck aus der Schrift „Aus der Gemälde-Ausstellung von 1831“ (1831) des deutschen Dichters Heinrich Heine (1797–1856): „Welchen großen Weltschmerz hat der Maler hier mit wenigen Strichen ausgesprochen.“ ⇐ ein Ausdruck aus dem Werk „Selina, oder Über die Unsterblichkeit der Seele“ (1827) des deutschen Schriftstellers Jean Paul Friedrich Richter (1763–1825).

Паходжанне прататыпаў крылатых выказаў тлумачыцца асобна адразу пасля этымалагічнай даведкі. Напр.: **Fliegender Holländer** ⇐ „*Fliegender Holländer*“ – der Titel einer Oper (1841) des deutschen Komponisten Richard Wagner (1813–1883). ⇐ ein Ausdruck aus einer mittelalterlichen niederländischen Legende (niedergeschrieben 1830), in der es um einen Seemann geht, der in einem heftigen Sturm schwor, das Kap herumzu segeln, das ihm im Weg lag, auch wenn es ewig dauern würde, aber wegen seines Stolzes war er dazu verdammt, für immer auf einem Schiff im stürmischen Meer zu segeln und niemals das Ufer zu erreichen.

4.5. Лексікаграфічная даведка. У даведачнай зоне паказваецца, у якіх лексікаграфічных крыніцах на нямецкай мове фіксуецца загаловавая адзінка ці яе варыянты. У якасці асноўнай лексікаграфічнай крыніцы абраны слоўнік «Geflügelte Worte» Г. Бюхмана (выданні 1972 і 2018 гг.). Але ў гэтай крыніцы зафіксаваны не ўсе крылатыя выразы, якія прадстаўлены ў слоўніку

крылатых выразаў у сучаснай нямецкай літаратурнай мове, шмат новых крылатых выразаў з'явілася ў нямецкай мове на працягу апошняга паўстагоддзя.

4.6. Адпаведнікі і эквіваленты ў беларускай мове. У гэтай зоне слоўнікавага артыкула падаюцца адпаведнікі і эквіваленты нямецкіх крылатых выразаў, якія ўжываюцца ў сучаснай беларускай літаратурнай мове. У пачатку беларускага матэрыялу ставіцца памета ≈. Напр.: **Geistes Aristokratismus** ≈ *Belarussisch*: арыстакрат духу. **Hammer und Amboß** ≈ *Belarussisch*: паміж молатам і кавадлам. **Kommentar überflüssig** ≈ *Belarussisch*: каментарыі лішнія (непатрэбныя). **Verweile doch! Du bist so schön!** ≈ *Belarussisch*: Спыніся імгненне! <Ты цудоўнае!>.

5. Узоры слоўнікавых артыкулаў. На падставе вызначаных прыწყпаў складзены ўзоры слоўнікавых артыкулаў. Напр.:

Absoluter Geist. □ *Eine absolute Idee, die den Prozess ihrer Selbsterkenntnis beendet und zu „absolutem Wissen“ führt.* □ Nichts vereinigt Philosophen heute inniger als das Lob der Differenz. Postmodernes Denken ist vor allem die strikte Weigerung, die Vielfalt der Einzelercheinungen auf ein gründendes Prinzip zurückzuführen. Dass kein „absoluter Geist“ die Welt im Innersten zusammenhält, ist, wie zahlreiche Studien seit Jahrzehnten zu beweisen versuchen, eine Einsicht, die um 1800 bereits verbreitet war – auch und gerade bei jenen Philosophen und Dichtern, die noch vom „Unbedingten“, „Höchsten“, „Göttlichen“ handelten. („Des Widerspenstigen Fügung“ // „Neue Zürcher Zeitung“, 13.05.2009). ← Der Begriff der Philosophie des deutschen Philosophen Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770–1831). ≈ *Belarussisch*: абсалютны дух.

Der eiserne Kanzler. □ 1. *Der Spitzname von Otto von Bismarck.* 2. *Über einen Mann mit einem festen, unbeugsamen Willen.* □ Wolfgang Schüssel *Der eiserne Kanzler* ist kultureller Generaldilettant. Er spielt entfesselt Boogie-Woogie, furchtfrei Fußball und seine Cartoons gehören zum Lustigsten, was die ÖVP neben Andreas Khol's Aphoristik hervorbringt. Jemand mit diesem Kaleidoskop an „Talenten“ muss sich in der Gewissheit wähnen, auch auf anderen Gebieten genial zu sein. Für Freund wie Feind ist es nun unerheblich, ob Schüssel auch politisches Talent hat. Allein mit der Fama von seiner Brillanz bringt er all die wunderlichen Reformen und Gesetze durch, die das Leben in Österreich zunehmend zur Qual machen. („Böse wie nie!“ // „Falter“, 22.12.2004). „Euro macht Merkel zur eisernen Kanzlerin“ [Titel des Artikels]. („Die Südschweiz“, 01.01.2012). ← Der Beiname des deutschen Politikers und Staatsmanns Otto von Bismarck (1815–1898), des ersten Reichskanzlers des Deutschen Reiches (1871–1890). ≈ *Belarussisch*: жалезны канцлер.

Die Frau meiner Träume. □ *Über das Mädchen, das man erwünscht.* □ Annamirli Bierbichler ist das Zentrum der frühen Filme, in der Olympiasiegerin ist sie ganz glamourös, die ideale Frau, wie direkt aus Hollywood. Und das alte Trauma wird sichtbar, das einst die Psychoanalyse aufdeckte und das Kino unaufhörlich umkreist: *Die Frau meiner Träume*, die mich geboren hat. Nie wird meine Mutter meine Frau! (F. Göttler, „Eine Beleidigung des bayerischen Volkes“ // „Süddeutsche Zeitung“, 23.11.2018). *Was ist für einen britischen Feuerwehrmann das Schönste? Neben seiner Braut? Nein – kein Grossbrand. Es ist ein grosser Cheeseburger. Einen 19 Kilo schwerer Fleisch-Käse-Klops liessen sich jetzt Brandschutzexperte Tom Watts und Krankenschwester Kerry Champ, beide 36, servieren. Als Hochzeitskuchen, von ihrem Lieblings-Restaurant, dem Zaks in Poringland in der englischen Grafschaft Norfolk. Ehemann Tom begeistert: „An einem Tag die Frau meiner Träume und den Burger meiner Träume – wunderbar!“ („Sonntagsblick“, 05.10.2008). ← „Die Frau meiner Träume“ – der Titel eines Films (1944) des deutschen Regisseurs Georg Jacoby (1882–1964). ≈ *Belarussisch*: дзяўчына маёй мары.

Faustrecht. □ *Das Recht auf rohe Gewalt, das Recht der Starken.* □ Das heisst: Die Nationalbank kann uns Sparer nicht mehr schützen. Wir müssen es selbst tun. *Faustrecht* auf dem Finanzmarkt. (Ph. Loser, Chr. Lenz, „Wir werden spekulieren müssen“ // „Tages-Anzeiger“, 28.08.2019). „Trump führt *Faustrecht* im Welthandel ein“ [Titel des Artikels]. (Walter Niederberger // „Tages-Anzeiger“, 11.12.2019). ← Die Darlegung eines der Gesetze der Talion, die in den 11.–13. Jh. in Deutschland verbreitetste Form der Entscheidung der Gerichtsverhandlungen – mit Waffengewalt. ≈ *Belarussisch*: кулачнае права.

Kanonen statt Butter. □ *Ein Symbol für die Politik eines Staates, der sich auf Aggression vorbereitet und das Wohlergehen seines Volkes vernachlässigt.* □ „Kanonen statt Butter“ [Titel des Artikels]. („Die Tageszeitung“, 09.02.2008, Nr. 8501, Jg. 29). Tim Schanetzky lehrt als Privatdozent Neuere und Neueste Geschichte in Jena. Zuletzt erschien von ihm *Kanonen statt Butter*. Wirtschaft und Konsum im Dritten Reich (C.H. Beck, München). (T. Schanetzky, „Die Stifter und die Lenker“ // „Süddeutsche Zeitung“, 20.08.2018). „Kanonen statt Butter. Wirtschaft und Konsum im Dritten Reich“ (T. Schanetzky, „Walspeck gegen die Fettlücke“ // „Zeit Geschichte“, 19.03.2019). ← Eine militaristische Losung, ausgesprochen im Jahre 1936 vom deutschen Staatsmann Rudolf Richard Hess (1894–1987), einem der Oberhäupter des Hitlerreiches. ≈ *Belarussisch*: гарматы замест масла.

Kinder, Küche, <Kleider>, Kirche. □ *Die Liste der einzigen würdigen Beschäftigungen für eine Frau. Es wird meist scherzhaft-ironisch zitiert, um*

an die soziale Rolle der Frau und ihre Bestimmung zu erinnern. 📖 Nach dem Krieg trennte sich Deutschlands Frauenarbeitswelt: Im Westen galt die Vorgabe: *Kinder, Küche, Kirche* das Ideal der fleißigen Hausfrau. Im Osten durften und mussten die meisten arbeiten. Der Anteil erwerbstätiger Frauen stieg in der DDR Jahr für Jahr, bis er 1989 91,3 Prozent erreichte. Westdeutschland kam auf 51 Prozent. (K. Werner, „Weibliche Arbeitswelten...“ // „Süddeutsche Zeitung“, 30.04.2019). **Musik, Kinder, Küche, Klavier* (E. Hartmann-Wolff, „Bestseller“ // „FOCUS“, 15.10.2016). ⇐ Die berühmte Formel Wilhelms II. (1859–1941), des letzten deutschen Kaisers und preußischen Königs (1888–1918), zur Bestimmung des Schicksals einer Frau. ≈ *Belarussisch*: дзеці, кухня, <адзенне>, царква.

Minderwertigkeitskomplex. ☐ *Ein hypertrophiertes negatives Selbstwertgefühl, das zu Schüchternheit und Unsicherheit führt.* 📖 Ja, Österreich ist das Land, in dem Größenwahn und *Minderwertigkeitskomplex* zugleich auftreten. Wir sind die Tollsten, und wir sind das Letzte: beides zugleich. (E. Martin, „Ich war überrascht über die Blöðheit“ // „Tages-Anzeiger“, 12.07.2019). Und dann saß Claudi an einem Tisch, inmitten von fremden Leuten, die überdreht und eingebildet waren. Udo tat ihr leid, er hatte jetzt ja immer mit solchen Städtern zu tun. Oder war es nur ihr *Minderwertigkeitskomplex*? Claudi schloss nicht aus, dass sie einen hatte. (U. M. Heim, „Das Rattenprinzip“). ⇐ Ein Ausdruck aus der Arbeit „Studie über Minderwertigkeit von Organen“ (1907) des österreichischen Arztes Alfred Adler (1870–1937), in der die Theorie der affektiven Reaktion des Individuums auf reale oder imaginäre körperliche oder geistige Defekte bewiesen wird. ≈ *Belarussisch*: комплекс непаўнавартасці.

Walpurgisnacht. ☐ *Über eine wilde, lärmende Versammlung.* 📖 Wenn Hexen und der Teufel sich treffen, um gemeinsam zum Brocken zu fliegen, ist in der Harzer Sagenwelt *Walpurgisnacht*. („Der Harz wird zum Hexenkessel“ // „Hannoversche Allgemeine“,

29.04.2019). „*Walpurgisnacht* im Mauerpark abgesetzt“ [Titel des Artikels]. (S. Strauß // „Berliner Zeitung“, 15.04.2019). „Zehntausende feiern die *Walpurgisnacht*“ [Titel des Artikels]. („Hannoversche Allgemeine“, 02.05.2019). ⇐ Ein Ausdruck aus der Tragödie „Faust“ (1808) des deutschen Schriftstellers und Naturforschers Johann Wolfgang Goethe (1749–1832). ≈ *Belarussisch*: вальпургіева ноч.

Заклучение. Слоўнік нямецкіх крылатых слоў складаецца з 400 адзінак, найбольш ужывальных і частотных у сучаснай нямецкай літаратурнай мове. Кожны крылаты выраз у слоўніку падаецца з улікам сваіх фармальных варыянтаў, утрымлівае тлумачэнне значэння і сітуацыі свайго тыповага ўжывання ў маўленні, характарызуецца ў гістарычна-этымалагічным плане, ілюструецца прыкладамі з мастацкіх і публіцыстычных тэкстаў, супастаўляецца з адпаведнікам у беларускай мове.

Слоўнік прызначаны для спецыялістаў па фразеалогіі нямецкай мовы, студэнтаў і выкладчыкаў універсітэтаў, навучэнцаў і настаўнікаў сярэдніх школ, рэдактараў і перакладчыкаў, а таксама ўсіх, хто вывучае нямецкую мову як замежную. Слоўнік таксама можа быць карысны і носьбітам нямецкай мовы як нарматыўны лінгвістычны даведнік.

Слоўнік можа выкарыстоўвацца ў навучальным працэсе пры выкладанні нямецкай мовы як замежнай у вышэйшых і сярэдніх навучальных установах, а таксама ў якасці дапаможніка пры вывучэнні лексікі і фразеалогіі сучаснай нямецкай літаратурнай мовы, пры падрыхтоўцы курсавых і дыпломных работ па нямецкай мове (гісторыі нямецкай мовы, фразеалогіі і парэміялогіі нямецкай мовы, стылістыцы нямецкай мовы).

Матэрыялы слоўніка можна выкарыстаць у якасці лексікаграфічнай базы для ўкладання перакладных нямецка-беларускага слоўніка крылатых слоў і беларуска-нямецкага слоўніка крылатых слоў.

Спіс літаратуры

1. Büchmann G. Geflügelte Worte. Der Zitatenschatz des deutschen Volkes. 32 Aufl. Berlin: Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung. 1972. XVI. 1039 S.
2. Иванов Е. Е. Качество лингвистического образования в Республике Беларусь (в аспекте межкультурной коммуникации) // Проблемы качества образования в Белоруссии и России в контексте интеграционных процессов. М.: РАО, 2008. Ч. 1. С. 161–170.
3. Иванов Е. Е. Общность задач преподавания русского и иностранных языков белорусам (в аспекте межкультурной коммуникации) // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2012. С. 3–7.
4. Дядечко Л. П. «Крылатый слова звук», или Русская эптология. Киев: Киевский нац. ун-т им. Т. Шевченко, 2006. 335 с.
5. Дядечко Л. П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность. Киев: Киевский нац. ун-т им. Т. Шевченко, 2002. 291 с.
6. Ломакина О. В., Мокиенко В. М. Крылатика в современном культурном контексте // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Теория языка. Семиотика. Семантика, 2019. Т. 10. № 2. С. 256–272.

7. Шулежкова С. Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие. М.: Азбуковник, 2002. 286 с.
8. Шулежкова С. Г. От земли обетованной к небесам обетованным: очерки о судьбах библейских крылатых выражений. М.: Флинта: Наука, 2013. 258 с.
9. Иванов Е. Е. Языковая природа крылатых слов // Проблемы беларускага літаратуразнаўства. Мінск: МНТ, 2000. С. 303–312.
10. Иванов Е. Е. О рекуррентных прототипах крылатых фраз // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. Гомель: ГГУ, 2003. С. 74–78.
11. Іваноў Я. Я. Афарыстычнае выказванне як моўная мадэль крылатых слоў // Філолагічны студіі. 2017. Вип. 16. С. 114–121.
12. Іваноў Я. Я. Афарыстычныя адзінкі ў беларускай мове. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2017. 208 с.
13. Ivanov E. Aphorism as a Unit of Language and Speech // EUROPHRAS 2016: Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches. Trier, 2016. S. 42.
14. Иванова С., Іваноў Я. Слоўнік беларускіх прыказак, прымавак і крылатых выразаў: лінгвакраіназнаўчы дапаможнік. Мінск: БСФ, 1997. 262 с.
15. Янкоўскі Ф. Крылатыя словы і афарызмы (з беларускіх літаратурных крыніц). Мінск: Выд-ва АН БССР, 1960. 135 с.
16. Венідзіктаў С. В. Іншамоўныя крылатыя выразы ў сучаснай беларускай мове // Studia slawistyczne. 2003. T. 4. S. 121–130.
17. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумач. слоўн. Ч. 1. З іншамоўных (еўрапейскіх і амерыканскіх) крыніц XII–XX стст. / С. В. Венідзіктаў [і інш.]. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2004. 164 с.
18. Крылатыя выразы ў беларускай мове: тлумач. слоўн. Ч. 2. З рускамоўных літаратурных і фальклорных крыніц XII–XX стст. / С. В. Венідзіктаў [і інш.]. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2006. 208 с.
19. Венідзіктаў С. В., Іваноў Я. Я. Рускамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай мове // Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-wschodniosłowiańskich. 2002. T. VIII. S. 210–217.
20. Иванова С. Ф., Цеплякова А. Д. Лацінскія запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы паходжання) // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна. 2010. № 1 (26). С. 88–93.
21. Иванова С. Ф., Цеплякова А. Д. Старажытнагрэчаскія запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад, формы ўжывання і крыніцы паходжання) // Веснік Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя А, Гуманітарныя навукі. 2010. № 7. С. 176–179.
22. Іваноў Я. Я. Крылатыя афарызмы ў беларускай мове: з іншамоўных літаратурных і фальклорных крыніц VIII ст. да н. э. – XX ст.: тлумач. слоўн. Магілёў: МДУ імя А. А. Куляшова, 2011. 164 с.
23. Цеплякова А. Д. Источники крылатых выражений в белорусском языке // Фразеология и языковая динамика. Greifswald: Ernst-Moritz-Arndt Universität; СПб.: СПбГУ, 2011. С. 67–69.
24. Цеплякова А. Д. Англамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // Веснік Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна. 2009. № 2 (23). С. 162–166.
25. Цеплякова А. Д. Іншамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай мове // Теоретические и практические предпосылки подготовки полилингвальных специалистов в вузе. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2015. С. 74–77.
26. Цеплякова А. Д. Структура, семантыка і функцыі запазычаных крылатых слоў у беларускай мове // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах. Гомель: ГГУ, 2007. С. 236–240.
27. Цеплякова А. Д. Франкамоўныя запазычаныя крылатыя слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // Веснік Брэсцкага дзяржаўнага ўніверсітэта. Серыя філалагічных навук. 2009. № 2 (12). С. 109–116.
28. Іваноў Я. Я., Цеплякова А. Д. Літаратурныя крыніцы фразеалагічных адзінак, запазычаных з нямецкай мовы ў беларускую мову (па-за межамі этымалагічнага слоўніка фразеалагізмаў) // Немецкий язык – лингводидактическое обеспечение и методика преподавания. Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2019. С. 82–87.
29. Цеплякова А. Д. Иноязычные заимствования крылатых слов в белорусском и немецком языках // Язык, культура, общество / под ред. Э. Ф. Володарской. М.: МИИЯ, 2011. С. 125–126.

30. Цеплякова А. Д. Нямецкамоўныя запазычаныя крылатых слоў у сучаснай беларускай літаратурнай мове (колькасны склад і крыніцы паходжання) // *Веснік МДУ імя А. А. Куляшова*. 2009. № 1 (32). С. 137–143.
31. Tepljakowa A. Die deutschen Entlehnungen geflügelter Worte in der modernen belarussischen Schriftsprache // *Філолагічний часопіс*. 2019. Вип. 1 (13). С. 122–129.
32. Іваноў Я. Я. Беларускія прыказкі з біблейных крыніц (матэрыялы да руска-беларуска-англійскага слоўніка біблейскага) // *Аврааміевскія чтэння*. Смоленск: Радопа, 2014. С. 11–24.
33. Лепешаў І. Я. Крылатыя словы // *Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі*. Мінск: БелСЭ, 1986. Т. 3. С. 137.
34. Лепешаў І. Я. Крылатыя словы і фразеалагізмы // *Роднае слова*. 1992. № 9. С. 38–41.
35. Міхневіч А. Я. Крылатыя словы // *Беларуская мова: энцыклапедыя*. Мінск: БелЭн, 1994. С. 273–274.
36. Іваноў Я. Я. Крылатыя словы // *Беларускі фальклор: энцыклапедыя*. Мінск: БелЭн, 2005. Т. 1. С. 729–730.
37. Иванов Е. Е. Белорусская паремиология и афористика в общеевропейском контексте (актуальные проблемы изучения) // *XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists*. Мінск: Беларуская навука, 2013. Т. 1. С. 322–323.
38. Иванов Е. Е. Белорусская паремиология и афористика в общеевропейском контексте (актуальные проблемы изучения) // *Nationales und Internationales in der slawischen Praseologie*. Greifswald: E.M.A.-Universität, 2013. S. 111–116.
39. Иванов Е. Е., Иванова С. Ф. Восточнославянская идиоматика в европейском языковом контексте // *Итоги научных исследований ученых МГУ им. А. А. Кулешова 2011 г.* Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2012. С. 208–212.
40. Іваноў Я. Я. Універсальнае і нацыянальнае ў фразеалагічнай і парэміялагічнай падсістэмах беларускай мовы ў еўрапейскім моўным кантэксце (актуальнасць, метадалогія, перспектывы даследавання) // *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*. 2016. Вып. 3. С. 46–49.
41. Іваноў Я. Я. Фразеалогія, парэміялогія, афарыстыка беларускай мовы і іх сувязі з іншымі мовамі як напрамак даследаванняў навуковай школы па беларускаму і агульнаму мовазнаўству ў МДУ імя А. А. Куляшова (1995–2015) // *Итоги научных исследований ученых МГУ им. А. А. Кулешова 2015 г.* Могилев: МГУ им. А. А. Кулешова, 2016. С. 91–93.
42. Цеплякова А. Д. Источники происхождения крылатых слов в современном немецком литературном языке // *Веснік МДУ імя А. А. Куляшова*. 2006. № 4 (25). С. 152–161.
43. Цеплякова А. Д. О структуре словаря крылатых слов современного немецкого языка (для белорусов, изучающих немецкий язык как иностранный) // *Філологіка*. 2020. Вип. 21. С. 68–86.

References

1. Büchmann G. *Geflügelte Worte. Der Zitatenschatz des deutschen Volkes*. 32 Aufl. Berlin: Haude & Spenersche Verlagsbuchhandlung, 1972. XVI, 1039 S.
2. Ivanov E. E. The quality of linguistic education in the Republic of Belarus (in terms of intercultural communication). *Problemy kachestva obrazovaniya v Belorussii i Rossii v kontekste integratsionnykh protsessov* [Belarusian and Russian educational problems in terms of integration processes]. Moscow, RAO Publ., 2008, ch. 1, pp. 161–170.
3. Ivanov E. E. Common aspects of teaching Russian and foreign languages to the Belarusians (in terms of intercultural communication). *Vostochnoslavjanskiye yazyki i literatury v evropeyskom kontekste* [East Slavic languages and literature in European context]. Mogilev, MGU im. A. A. Kuleshova Publ., 2012, pp. 3–7.
4. Dyadechko L. P. *“Krylatyy slova zvuk”, ili Russkaya eptologiya* [The sound of a winged word or Russian Eptology]. Kiev, Kievskiy universitet im. T. Shevchenko Publ., 2006. 335 p.
5. Dyadechko L. P. *Krylatyye slova kak ob'yekt lingvisticheskogo opisaniya: istoriya i sovremennost'*. [Winged words as an object for linguistic descriptions: from history to present days]. Kiev, Kievskiy universitet im. T. Shevchenko Publ., 2002. 291 p.
6. Lomakina O. V., Mokienko V. M. Studying of winged words in modern cultural context. *Vestnik Rossiyskogo universiteta druzhby narodov* [Bulletin of Peoples' Friendship University of Russia], series: The theory of a language. Semiotics. Semantics, 2019, vol. 10, no. 2, pp. 256–272 (In Russian).
7. Shulezhkova S. G. *Krylatyye vyrazheniya russkogo yazyka, ikh istochniki i razvitiye* [Winged words of the Russian language, their etymology and development]. Moscow, Azbukovnik Publ., 2002, 286 p.
8. Shulezhkova S. G. *Ot zemli obetovannoy k nebesam obetovannym: ocherki o sud'bakh bibleyskiikh krylatykh vyrazheniy* [From the promised land to the fields of the Lord: essays about the destiny of biblical winged words]. Moscow, Flinta Publ.: Nauka Publ., 2013. 258 p.

9. Ivanov E. E. Linguistic nature of winged words. *Prablemy belaruskaga litaraturaznaustva* [The problems of Belarusian literary studies]. Minsk, MNT Publ., 2000, pp. 303–312.
10. Ivanov E. E. About the recurrent prototypes of winged phrases. *Slavyanskaya frazeologiya v areal'nom, istoricheskom i etnokul'turnom aspektakh* [Slavic phraseology in areal, historical and ethnocultural aspects]. Gomel, GGU Publ., 2003, pp. 74–78.
11. Ivanou Ya. Ya. Aphorisms as a language model for winged words. *Filologichni studii* [Philological studies], 2017, issue 16, pp. 114–121 (In Belarusian).
12. Ivanou Ya. Ya. *Afarystychnyya adzinki u belaruskay move* [Aphoristic items in Belarusian]. Magilyou, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2017. 208 p.
13. Ivanov E. Aphorism as a Unit of Language and Speech. *EUROPHRAS 2016: Word Combinations in the Linguistic System and Language Use: Theoretical, Methodological and Integrated Approaches*. Trier, 2016. p. 42.
14. Ivanova S., Ivanou Ya. *Slounik belaruskikh prykazak, prymavak i krylatykh vyrazau: lingvakrainaznauchy dapamozhnik* [The Dictionary of Belarusian proverbs, sayings and winged words: linguistic studies guide]. Minsk, BSF Publ., 1997. 262 p.
15. Yankouski F. *Krylatyya slovy i afaryzmy (z belaruskikh litaraturnykh krynits)* [Winged words and aphorisms (from Belarusian literary sources)]. Minsk, Vyd-va AN BSSR Publ., 1960, 135 p.
16. Venidziktou S. V. Foreign winged words in the modern Belarusian language. *Studia slawistyczne*, 2003, vol. 4, pp. 121–130 (In Belarusian).
17. Venidziktou S. V., Danilenka I. L., Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlmachal'ny slounik. Ch. 1. Z inshamounykh (eurapeyskikh i amerykanskih) krynits XII–XX stst.* [Winged words in the Belarusian language: explanatory dictionary. Part 1. From foreign (European and American) sources of 12–20 centuries]. Magilyou, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2004. 164 p.
18. Venidziktou S. V., Danilenka I. L., Ivanova S. F., Ivanou Ya. Ya., Chekh V. V. *Krylatyya vyrazy u belaruskay move: tlmachalny slounik. Ch. 2. Z ruskamounykh litaraturnykh i fal'klornykh krynits XII–XX stst.* [Winged words in the Belarusian language: explanatory dictionary. Part 2. From Russian literary and folklore sources of 12–20 centuries]. Magilyou, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2006. 208 p.
19. Venidziktou S. V., Ivanou Ya. Ya. Russian borrowed winged words in the modern Belarusian language. *Dziedzistwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-wschodniosłowiańskich*, 2002, voc. VIII, pp. 210–217 (In Belarusian).
20. Ivanova S. F., Tsepelyakova A. D. Latin borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount, forms of usage and etymological sources). *Vesnik Mazyrskaga dzyarzhhaunaga pedagagichnaga universiteta imya I. P. Shamyakina* [Bulletin of Mozyr State Pedagogical I. Shamyakin University], 2010, no. 1 (26), pp. 88–93 (In Belarusian).
21. Ivanova S. F., Tsepelyakova A. D. The ancient Greek borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount, forms of usage and etymological sources). *Vesnik Polatskaga dzyarzhhaunaga universiteta* [Bulletin of Polotsk State University], series A, Humanity sciences, 2010, no. 7, pp. 176–179 (In Belarusian).
22. Ivanou Ya. Ya. *Krylatyya afaryzmy u belaruskay move: z inshamounykh litaraturnykh i fal'klornykh krynits VIII st. da n. e. – XX st.: tlmachal'ny slounik* [Winged aphorisms in the Belarusian language: from foreign literary and folklore sources from 8 to 20 century: explanatory dictionary]. Magilyou, MDU imya A. A. Kulyashova Publ., 2011, 164 p.
23. Tsepelyakova A. D. The sources of winged words in Belarusian. *Frazeologiya i yazykovaya dinamika* [Phraseology and language dynamics]. Greifswald, Ernst-Moritz-Arndt Universität Publ.; St. Petersburg, SpbGU Publ., 2011, pp. 67–69.
24. Tsepelyakova A. D. English borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik Mazyrskaga dzyarzhhaunaga pedagagichnaga universiteta imya I. P. Shamyakina* [Bulletin of Mozyr State Pedagogical I. Shamyakin University], 2009, no. 2 (23), pp. 162–166 (In Belarusian).
25. Tsepelyakova A. D. Foreign borrowed winged words in the modern Belarussian language. *Teoretycheskiye i prakticheskiye predposylki podgotovki polilingval'nykh spetsialistov v vuze* [Theoretical and practical conditions of teaching multilingual specialists in universities], Mogilev, MGU im. A. A. Kuleshova Publ., 2015, pp. 74–77 (In Belarusian).
26. Tsepelyakova A. D. The structure, semantics and functions of borrowed winged words in the Belarusian language. *Slavyanskaya frazeologiya v areal'nom, istoricheskom i etnokulturnom aspektakh* [Slavic phraseology in areal, historical and ethno-cultural aspects], Gomel, GGU Publ., 2007, pp. 236–240 (In Belarussian).
27. Tsepelyakova A. D. French borrowed winged words in the modern Belarussian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik Brestskaga dzyarzhhaunaga universiteta* [Bulletin of Brest State University], series of philological sciences, 2009, no. 2 (12), pp. 109–116 (In Belarusian).

28. Ivanou Ya. Ya., Tseplyakova A.D. Literary sources of the idioms borrowed from German into Belarusian (beyond the etymological dictionary of idioms). *Nemetskiy yazyk – lingvodidakticheskoye obespecheniye i metodika prepodavaniya* [German – lingua-didactical support and methodology of teaching]. Mogilev, MGU im. A. A. Kuleshova Publ., 2019, pp. 82–87.
29. Teplyakova A. D. Foreign borrowed winged words in the Belarusian and German languages. *Yazyk, kul'tura, obshchestvo* [Language, culture, society] / Ed. by E. F. Volodarskaya. Moscow, MIIYa Publ., 2011, pp. 125–126.
30. Tseplyakova A. D. German borrowed winged words in the modern Belarusian literary language (the amount and etymological sources). *Vesnik MDU imya A. A. Kulyashova* [Bulletin of Mogilev State A. Kuleshov University], 2009, no. 1 (32), pp. 137–143 (In Belarusian).
31. Tepljakowa A. Die deutschen Entlehnungen geflügelter Worte in der modernen belarussischen Schriftsprache. *Filologichniy chasopis* [Philological journal], 2019, issue. 1 (13), pp. 122–129.
32. Ivanou Ya. Ya. Belarusian proverbs from biblical sources (materials for Russian-Belarusian-English dictionary of biblicalisms). *Avraamiyevskiy chteniya* [Abraham readings]. Smolensk, Radopa Publ., 2014, pp. 11–24 (In Belarusian).
33. Lepeshau I. Ya. Winged words. *Entsyklapedyya litaratury i mastatstva Belarusi* [Belarusian literature and art encyclopedia]. Minsk, BelSE Publ., 1986, vol. 3, p. 137 (In Belarusian).
34. Lepeshau I. Ya. Winged words and idioms. *Rodnaye slova* [Native word], 1992, no. 9, pp. 38–41 (In Belarusian).
35. Mikhnevich A. Ya. Winged words. *Belaruskaya mova: entsyklapedyya* [The Belarusian language: encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 1994, pp. 273–274.
36. Ivanou Ya. Ya. Winged words. *Belaruskaya fal'klor: entsyklapedyya* [Belarusian folklore: encyclopedia]. Minsk, BelEn Publ., 2005, vol. 1, pp. 729–730 (In Belarusian).
37. Ivanov E. E. Belarusian proverbs and aphorisms in the European context (actual problems of studying). *XV Mizhnarodny z'yezd slavistau = XV Mezhdunarodnyy s'yezd slavistov = XV International Congress of Slavists*. Minsk, 2013, vol. 1, pp. 322–323 (In Russian).
38. Ivanov E. E. Belarusian proverbs and aphorisms in the European context (actual problems of studying). *Nationales und Internationales in der slawischen Praseologie* [National and International in Slavonic Phraseology]. Greifswald, E.M.A.-Universität Publ., 2013, pp. 111–116 (In Russian).
39. Ivanov E. E., Ivanova S. F. East Slavic ideology in European linguistic context // *Itogi nauchnykh issledovaniy uchenykh MGU im. A. A. Kuleshova 2011 g.* [The results of the research by the professors from Mogilev State A. Kuleshov University 2011]. Mogilev, MGU im. A. A. Kuleshova Publ., 2012, pp. 208–212.
40. Ivanou Ya. Ya. Universal and national in phraseological and paremiological subsystems of the Belarusian language in European language context (relevance, methodology, perspectives of the research). *Slavyanskaya frazeologiya v sinkhronii i diakhronii* [Slavic phraseology in synchrony and diachrony], 2016, issue 3, pp. 46–49 (In Belarusian).
41. Ivanou Ya. Ya. Belarusian phraseology, paremiology and aphorisms and their connection with other languages as a field of study for the professors of Belarusian and general linguistics in MSU A. Kuleshov University (1995–2015). *Itogi nauchnykh issledovaniy uchenykh MGU im. A. A. Kuleshova 2015 g.* [The results of the research by the professors from Mogilev State A. Kuleshov University 2015]. Mogilev, MGU im. A. A. Kuleshova Publ., 2016, pp. 91–93.
42. Teplyakova A. D. Etymological sources of winged words in the modern literary German language. *Vesnik MDU imya A. A. Kulyashova* [Bulletin of Mogilev State A. Kuleshov University], 2006, no. 4 (25), pp. 152–161 (In Russian).
43. Teplyakova A. D. About the structure of the dictionary of winged words in the modern literary German language (for the Belarusians studying German as a foreign language). *Filologika* [Philologika], 2020, issue 21, pp. 68–86 (In Russian).

Інфармацыя пра аўтара

Цеплякова Альбіна Дзмітраўна – старшы выкладчык кафедры тэарэтычнай і прыкладнай лінгвістыкі. Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А. А. Куляшова (212022, г. Магілёў, вул. Касманаўтаў, 1, Рэспубліка Беларусь). E-mail: tepliakova@msu.by

Information about the author

Tseplyakova Albina Dmitrauna – Senior Lecturer of the Department of Theoretical and Applied Linguistics. Mogilev State A. Kuleshov University (1, Kosmonavtov str., 212022, Mogilev, Republic of Belarus). E-mail: tepliakova@msu.by

Пасмыніў 10.01.2021